

**REȚINEREA ÎN DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR COMUNICATIVE LA COPII
CU INTELECT DE LIMITĂ: FACTORI ȘI PREMISE**
**RETENTION IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCES IN
CHILDREN WITH LIMITING INTELLECT: FACTORS AND PREMISES**

Ciobanu Adriana, dr. conf. univ., UPS „Ion Creangă”

Jocî- Bini Olesea, drd. UPS „Ion Creangă”

CZU 376

Summary

The article presents theoretical and scientific approaches centered on the formation of communicative competences in the educational system and the final results, dictated by the needs of the trained personality and the society as a whole, which has become a priority direction of the normative documents in the field of education in the Republic of Moldova. The article presents an analysis of the conditions and factors involved in the development of communicative skills in children with limiting intellect.

Key words: skills, communication, limiting intellect, retention in the development

Rezumat

Articolul prezintă abordări teoretico-științifice centrate pe formarea de competențe comunicative în sistemul educativ și a rezultatelor finite, dictate de nevoile personalității instruite și a societății în ansamblu, care a devenit o direcție prioritară a documentelor normative din domeniul educației din Republica Moldova. Articolul prezintă o analiză a condițiilor și factorilor implicați în dezvoltarea competențelor comunicative la copiii cu intelect de limită.

Cuvinte cheie: competențe, comunicare, intelect de limită, reținere în dezvoltare.

Unul dintre cei mai utilizați termeni în teoria și practica educației contemporane este abordarea centrată pe formarea de competențe, înțeles ca un rezultat al cerințelor de ultimă oră, înaintate calității educației, care se construiește nu în baza asimilării cunoștințelor transmise copiilor, ci este un proces care duce spre un rezultat, adică este orientat spre dobândirea competențelor necesare.

Abordarea centrată pe formarea de competențe comunicative în sistemul educativ și a rezultatelor finite, dictate de nevoile personalității instruite și a societății în ansamblu a devenit o direcție prioritară a documentelor normative din domeniul educației din Republica Moldova.

După părerea lui V.Guțu, competența poate fi definită ca un set de capacități interdependente pentru realizarea unor activități în diferite situații, inclusiv, ieșite din comun.

Problemele formării competențelor sunt în centrul atenției și altor cercetători din Republica Moldova: E.Coșeriu, I. Achiri, A.Cara, T.Cartaleanu etc. Au fost studiate mai multe aspecte ale noțiunii de competență: competența comunicativă și literară – de M. Hadîrcă (2005), competența profesională de V. Botnari (2010) continuitatea în formarea competențelor

lingvistice la copiii de vârstă preșcolară mare și școlară mică de V. Mîslițchi (2011), competența investigațională L.Cuznețov (2007), competența socială în ontogeneză L.Pavlenko (2015).

În limbajul pedagogic termenul de competență este introdus în SUA de N. Chomsky (1965), care face o distincție între competența lingvistică (capacitate internă) și performanța lingvistică (actualizarea competenței).

Ideea lui N. Chomsky și-a lăsat amprenta și în alte domenii, precum psihologia cognitivă, unde conceptul de competență reflectă mai bine rezultatele procesului de învățare decât conceptul de performanță, punând accent pe cunoștințele procedural.

Deosebirea între aceste două sensuri este reliefată de G. Le Boterf în raport cu competențele profesionale, distingând termenii „a reuși” de „a înțelege”. „A fi competent nu înseamnă doar a fi capabil de a reuși într-o activitate, ci și a fi, de asemenea, capabil de a înțelege pentru ce și cum ai reușit (sau ai eșuat). La baza definirii competenței, a dispersării conceptului de a fi competent de cel de a avea competențe stă acțiunea [2].

Analiza literaturii de specialitate denotă că conceptul de competență este unul foarte controversat, fiind definit în diverse moduri. Anume competența este considerată acea capacitate intelectuală care dispune de posibilități multiple de transfer sau de aplicabilitate în operarea cu conținuturi diverse. Competența este aptitudinea unei persoane de a mobiliza și a integra un set coerent de resurse în vederea rezolvării într-un anumit context a unei situații problemă, care face parte dintr-o familie de situații asemănătoare.

Formarea competențelor comunicative constituie un obiectiv major în cunoașterea realității. Noțiunea de competență de comunicare a evoluat foarte mult, înglobând astăzi domenii de cunoaștere din ce în ce mai vaste. Competența de comunicare este considerată de mulți autori ca o capacitate globală care cuprinde capacități comunicative ale indivizilor dobândite de-a lungul vieții.

Conceptul de competență de comunicare, introdus în circuit relativ recent, preconizează depășirea gramaticii, ca organizare a trăsăturilor lingvistice și cadru descriptiv, în direcția studierii stilurilor și strategiilor vorbirii în contexte situaționale reale.

După L. Ezechil, competența de comunicare se afirmă în exercițiul curent al relaționării, ca demers interacțional cu caracter psihosocial marcat de performanță și care angajează, din această cauză, acțiuni bine conștientizate, raționalizate [8].

Competențele de comunicare reprezintă o necesitate socială stringentă, de aceea formarea și dezvoltarea lor sunt obiective de bază ale procesului de predare - învățare - evaluare. Formarea

și dezvoltarea competențelor specifice de valorificare a informației din text vor contribui la formarea competențelor de comunicare.

T. Callo vorbește despre competența de comunicare ca fiind un întreg ansamblu de abilități personale, un rezultat egal al științei și artei, neexistând un mod ideal de comunicare [3, p. 89].

J. Cummins elaborează o tipologizare a competențelor printre cele de bază fiind considerate competențele comunicative interpersonale „basic interpersonal communicative competences” [2, p. 26].

Е.У. Фастова și Н.В. Калинина definesc competența comunicativă drept caracteristică integrativă a personalității, adică o formațiune în structura personalității, care permite să-și realizeze productiv funcțiile sale, să-și demonstreze subiectivitatea, să aibă succes, să-și dezvolte capacitatea de a dialoga cu celălalt .

Е.В. Коблянская tratează competența comunicativă drept înțelegerea relației între Eu și societate; priceperea de a alege domenii sociale corecte, de a organiza activitatea sa în concordanță cu aceste domenii; calitate a persoanei ce se referă la acceptarea normelor sociale, prin care societatea reglează viața și interrelațiile între membrii ei .

Competențele de comunicare devin competențe-cheie la nivel de sistem educațional, fiind evaluate conform capacității personalității de a comunica cu cei din jur, alături de componentele afectiv-atitudinale într-o anumită situație. Este foarte important a ști să comunici conform celor trei dimensiuni ale naturii cunoașterii a ști, a ști cum, a ști să fii [8, p. 56].

Potrivit lui Canale și Swain (2006) competența de comunicare are patru componente:

- *competența gramaticală*: aceasta se referă la regulile gramaticale, normele și cuvintele unei limbi;
- *competența socio-lingvistică*: aceasta se referă la aspectele de adecvare socială a conținutului lingvistic;
- *competența discursivă*: aceasta se referă la coeziunea și coerența necesară actului comunicațional într-un context dat;
- *competența strategică*: aceasta presupune folosirea adecvată a tuturor strategiilor comunicaționale în raport cu contextul comunicării.

Simard delimitează:

- *componenta verbală*: aceasta integrează toate componentele limbii. Astfel, se poate identifica o *dimensiune lingvistică* (care presupune cunoașterea aspectelor de ordin

fonetic, lexical, morfologic și sintactic); o *dimensiune textuală* (care presupune cunoașterea regulilor de stabilire a unor conexiuni logice între propoziții, fraze, părți, putând fi identificate mai multe structuri textuale-narative, descriptivă, argumentativă, explicativă, dialogată etc.) și o *dimensiune discursivă* (care presupune folosirea contextuală a limbii, a registrelor acesteia, a normelor de interacțiune verbală etc.);

- *componenta cognitivă*: aceasta se referă la identificarea operațiilor intelectuale implicate în producerea și înțelegerea limbajului;
- *componenta enciclopedică*: aceasta se referă la cunoașterea aspectelor lingvistice, textuale, discursive specifice unor anumite domenii de activitate umană: istorie, tehnică, etc.;
- *componenta ideologică*: se referă la capacitatea de a ne situa și de a reacționa la diverse idei, valori, atitudini, principii vehiculate prin discurs;
- *componenta literară*: se referă la trimiteri literare și la capacitățile de exploatare a creativității verbale individuale;
- *componenta socio-afectivă*: se referă la sentimentele și atitudinile care pot influența comportamentul verbal al fiecăruia (referindu-ne la această componentă putem explica următoarele tipuri de tulburări de limbaj: mutismul selectiv sau alte logonevroze).

Identificarea componentelor competenței comunicaționale asigură operaționalizarea acestui concept care a ridicat o serie de probleme sub acest aspect.

De asemenea defalcarea părților componente ale competenței de comunicare asigură utilizarea acesteia, în special, în scop educațional, didactic, scop pentru care a fost gândită de inițiatorul acesteia Hymes. A. Pamfi identifică, detaliază și explicitează modelul didactic comunicativ care este abordat de didactica predării limbii și literaturii române drept limbă maternă.

Competența de comunicare verbală include atât competențe și abilități de vorbire cât și de comunicare propriu-zisă care presupune adresatul, situația și scopurile comunicării. Competențele de comunicare verbală este tratată de către unii autori ca o capacitate anumită a copilului de a realiza activitatea de vorbire sub toate formele: audiere, vorbire; de a înțelege mesajul unei persoane străine și de a produce propriul program de comportament comunicativ, adecvat obiectivelor și situației de comunicare luându-se în calcul receptorul și stilul vorbirii. [3, p. 65]

Contribuții remarcabile în acest domeniu au adus o serie de cercetători preocupați atât de investigarea achiziției lingvistice, cât și de fenomenul de socializare a copiilor: Л.С. Выготский, А.Р. Лурия, J. Piaget, D. Broadbent, N. Chomsky.

Un aport considerabil la elucidarea imboldurilor spre comunicare îi aparține lui А.Н. Леонтьев care a dezvoltat teza cu privire la "obiectualizarea" motivației în contextul structurii obiectului activității comunicative.

Activitatea comunicativă are ca motive acele calități ale partenerilor pentru care a fost, propriu-zis, inițiată și susținută interacțiunea.

Abordarea acestui aspect al comunicării se regăsește într-un șir de lucrări științifice, semnate de А.Н. Леонтьев, Д.Б. Елконин, în care activitatea comunicativă este analizată în contextul teoriei activității prin disocierea componentelor sale structurale.

Л.С.Выготский, încă la începutul secolului al XX-a, a demonstrat și explicat rolul decisiv al comunicării în dezvoltarea psihicului uman, calitatea acesteia ca condiție fundamentală pentru evoluția ascendentă a personalității umane.

М. И. Лисина (2005) evidențiază următoarele aspecte ale influenței comunicării asupra dezvoltării psihice generale: primul și cel mai important aspect este accelerarea dezvoltării psihice în comunicarea cu adultul; în comunicarea cu adultul se dezvoltă capacitatea copiilor de a depăși situațiile dificile, barierele psihologice, care frânează dezvoltarea; activitatea comunicativă corect organizată cu copiii îi poate ajuta pe aceștia să depășească unele defecte ale educației, spre exemplu, comportamentul ambivalent.

Actul comunicării, conform М.И. Лисина, se realizează cu ajutorul diverselor instrumente, principalele fiind: - mijloacele expresiv-mimice de comunicare: privirea, mimica, mișcările expresive ale mâinilor și corpului, vocalizările expresive; - mijloacele obiectual-practice de comunicare: mișcările locomotorii și obiectuale, pozițiile utilizate în scopul comunicării, apropierile, îndepărtările, oferirea obiectelor adultului, pozițiile ce exprimă protest, încercările de a evita contactele cu adulții sau, din contra, tendința către apropierea exagerată de aceștia; - mijloacele verbale de comunicare, care apar la copil în următoarea succesiune: expresii, întrebări, răspunsuri, replici, formând acțiuni comunicative fundamentale pentru vârsta preșcolară și școlară mică [8].

А.В. Запорожец și М.И. Лисина arată că în comunicarea cu persoanele din anturajul apropiat, copiii folosesc mijloace de comunicare de diverse tipuri, pe care deja le posedă. În funcție de sarcina ce se cere soluționată la moment și de particularitățile sale individuale, copilul înaintază în prim-plan anumite mijloace din arsenalul disponibil.

În studiile J. Racu (2005) se regăsește o informație valoroasă referitoare la psihogeneza limbajului în mediile comunicative combinate; la formele predominante de comunicare a copiilor cu adultul la debutul școlar; dependența nivelului maturizării școlare de forma comunicării: cu cât este mai dezvoltată comunicarea nesituativ-personală, cu atât este mai înalt nivelul pregătirii pentru învățare în școală.

Deși în diferite perioade ale vieții comunicarea își are proprietățile sale specifice, totuși acest tip de activitate umană poate fi diferențiat cu ușurință de alte tipuri, deoarece posedă caracteristici unice, printre care universalitatea și potențialul nelimitat de evoluție.

Nevoia de comunicare nu este înnăscută. Ea apare pe parcursul vieții și funcționează, se formează în interacțiunile practice ale copilului cu persoanele din mediul său. Necesitatea copilului de comunicare cu adulții apare mai întâi ca o nevoie biologică în primele două luni de viață, în baza nevoilor organice primare. Ulterior apar nevoile sociale, exprimate prin necesitatea de a acumula noi impresii.

Rolul hotărâtor al comunicării în dezvoltarea psihică a copilului este demonstrat prin caracterul ireversibil al nedezvoltării copiilor ce au crescut izolați de comunicarea umană. Pentru dezvoltarea armonioasă a copilului sunt importante nu doar procesul comunicării cu adulții, îndeosebi cu părinții, ci și comunicarea cu semenii [4, p. 29].

Dezvoltarea competențelor de comunicare și importanța acestora pentru dezvoltarea generală a copiilor cu intelect de limită este studiată în măsură mult mai mică decât comunicarea copiilor tipici. Această lacună devine evidentă în procesul familiarizării cu lucrările ce vizează problemele copiilor cu dizabilități. Actualmente se impune, necesitatea unei analize profunde a legităților de dezvoltare a comunicării la categoria dată de copii.

Au fost elaborate lucrări teoretico-experimentale, dedicate studierii complexe a vorbirii copiilor cu intelect de limită, elaborării recomandărilor pentru compensarea tulburărilor de vorbire ce se atestă la copiii din categoria respectivă.

Însă trebuie să menționăm că lipsesc cercetările cu privire la dezvoltarea la acești copii a competențelor de comunicare, de coordonare a componentei verbale la nivel discursiv.

Astfel, se impune, ca fiind una de stringentă actualitate, problema studierii comunicării la copiii cu intelect de limită, abordarea tulburărilor de dezvoltare a acestora de pe poziții comunicativ-pragmatice.

Condiția obligatorie a includerii eficiente a copiilor cu intelect de limită în spațiul educativ constă în evidența maximă a posibilităților și nevoilor educaționale specifice ale acestor copii. În plus, eficiența demersurilor recuperative în raport cu acești copii depinde, în mare

măsură, de nivelul de dezvoltare a mijloacelor verbale de comunicare, deoarece anume acestea determină posibilitățile copilului de a se implica plenar în diverse activități [9].

Conform lui C. Păunescu, comunicarea la acești copii este perturbată de tulburări de limbaj, adeseori profunde, care necesită terapie logopedică. Limbajul copilului cu intelect de limită nu este operațional în plan formal-logic și acesta nu devine niciodată operațional, deoarece cuantumul de simbolizare este sub limita procesului de reflectare.

Copiii din categoria respectivă prezintă o conduită verbală simplificată, mutilată, neorganizată, iar transportul de informații se face incomplet atât din punctul de vedere al recepției, cât și din punctul de vedere al producerii. Comunicarea verbală a copilului cu intelect de limită este distorsionată. El face puține comentarii, adresează un număr mic de cereri partenerilor, pune puține întrebări, dă dovadă de posibilități reduse în a-și exprima atitudinile și sentimentele în mod virtual, evită comenzile.

Comunicarea verbală a copilului cu intelect de limită este distorsionată. El face puține comentarii, adresează un număr mic de cereri partenerilor, pune puține întrebări, dă dovadă de posibilități reduse în a-și exprima atitudinile și sentimentele în mod virtual, evită comenzile. Totodată, acești copii nu exprimă necesitatea de comunicare și au nedezvoltate mijloacele preverbale de comunicare [4, p.87]

Studiind trăsăturile specifice ale comunicării la copiii cu probleme de intelect, cercetătorii au stabilit câteva particularități generale: a) caracterul multiaspectual al tulburărilor, determinat de afectarea concomitentă la același individ a mecanismelor și instrumentelor de comunicare; b) asocierea tulburărilor în cauză cu alte deficiențe de dezvoltare, determinate de malformațiile aparatului fonoarticulator, tulburările respiratorii, de psihomotricitate și senzoriale, legate de specificul proceselor psihice care determină gradul înalt de rezistență la procedurile de terapie; c) prezența masivă a acestor tulburări la preșcolari și la elevii din clasele primare [6, p.47].

După cum demonstrează C. Păunescu și I. Mușu, manifestarea tulburărilor funcției semiotice, chiar și la nivelul limbajului nonverbal al acestor copii, reprezintă „unul din cele mai serioase handicapuri ale procesului informațional, dar, mai ales, funcțional, de comunicare cu mediul înconjurător” [1, p.7].

E.Verza de asemenea evidențiază fragilitatea și labilitatea comportamentului verbal al copiilor cu intelect de limită, manifestate prin grave dificultăți de exprimare logicogramaticală a conținutului situațiilor în care se află și de adaptare a conduitei verbale la modificările ce se produc în mediul înconjurător.

În vocabularul utilizat de către această categorie de copii predomină substantivele, numărul de verbe este mai mic decât în vorbirea copiilor fără deficiențe. Cu cât partea de vorbire este mai lipsită de suport concret, cu atât utilizarea ei este mai sporadică. Din această cauză, frecvența predominantă a substantivului față de celelalte părți ale vorbirii se menține mai mult timp decât la copiii normali”, arată M. Roșca.

Copiii cu întâmpină dificultăți considerabile în înțelegerea și utilizarea comparațiilor, epitetelor, metaforelor. La acești copii dezvoltarea vorbirii active este afectată în măsură mai mare decât dezvoltarea vorbirii pasive.

După o activitate îndelungată cu specialistul copiii ajung să înțeleagă sensul mesajului adresat lor prin actul vorbirii, să realizeze instrucțiunile date. Dar nu vorbesc. Ritmul de dezvoltare a vorbirii întârzie din cauza activismului scăzut al copilului, interesului redus față de ceea ce îl înconjoară și, inclusiv, față de comunicare.

Reținerile în dezvoltarea capacităților comunicative la copiii cu intelect de limită, se vor manifesta, desigur, și mai evident la nivelul vârstei școlare, dacă între timp nu va fi inițiat un program adecvat de terapie logopedică.

Dar faptul că, printre celelalte fenomene ale copiilor cu intelect de limită, sunt amintite mai ales reținerile în dezvoltarea limbajului, care își găsește explicația „în legătura indisolubilă dintre vorbire, ca mijloc de comunicare ușor accesibil observației nemijlocite a cercetătorilor, și celelalte procese psihice, în primul rând procesele gândirii, ale căror calități și defecte le exteriorizează”

În lucrările sale cercetătoarea Д.Р Булгакова subliniază că dezvoltarea competențelor comunicative la copii cu intelect de limită prezintă o problemă socială și medicală foarte serioasă, asupra căreia lucrează psihologi, pedagogi și psihiatri. În viziunea autoarei, problemele de dezvoltare a competențelor comunicative la copiii cu intelect de limită sînt determinate de un șir de factori [6, p.76]:

- a) lipsa competențelor de comunicare a părinților și apropiaților cu această categorie de copii;
- b) particularitățile de personalitate și carențele semnificative în dezvoltarea vorbirii la acești copii;
- c) intoleranța societății față de această categorie de copii.

La persoanele cu intelect de limită, subliniază autoarea, adesea această capacitate de imitare este redusă sau nedefinită (mai ales la persoanele cu autism unde ea adesea lipsește), dar care poate fi exersată, stimulată, activată, astfel încât numeroasele exerciții care lucrează această

arie sunt foarte utile și sunt premergătoare unui program specific de dezvoltare și stimulare a comunicării.

Astfel, se impune, ca fiind una de stringentă actualitate, problema studierii comunicării la copiii cu întârziere în dezvoltare psihică, abordarea tulburărilor de dezvoltare a acestora de pe poziții comunicativ-pragmatice.

Bibliografie:

1. Bodrug O. Modele psihopedagogice de dezvoltare a limbajului la copiii cu RDP (structura lexico- gramaticală). Autoref. tezei de dr. în psihologie. Chișinău, 2001. 23 p.
2. Bolboceanu A. Conținutul trebuinței de comunicare ca mecanism al intervenției în contextul asistenței psihologice. În: Educația pentru dezvoltarea durabilă: inovație, competitivitate, eficiență: Conf. Șt. Internațională, IȘE, 18-19 oct., 2013. Chișinău: Print-Caro SRL, 2013, p.186-190.
3. Callo T. Educația comunicării verbale. Chișinău: Litera, 2003. 148 p. 13. Doise W. Interacțiuni sociale și dezvoltări cognitive. În: Psihologie socială. Aspecte contemporane/coord. A. Neculau. Iași: Polirom, 1996, p. 123-136
4. Ciobanu A. Diagnosticarea și diferențierea copiilor cu reținere în dezvoltarea psihică de natură deprivatională. Monografie, Chișinău, 2007. 138 p.
5. Выготский Л.С. Общие закономерности аномального развития. В: Психология аномального развития ребёнка. Хрестоматия. Т. 1. Москва, 2002, с. 10-23 106.
6. Заширинская О.В. Психология детей с задержкой психического развития Хрестоматия: Учебное пособие для студентов факультетов психологии. — СПб.: Речь, 2003. 168 с.
7. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва: Просвещение, 2005. 214 с.54
8. Лисина М. Формирование личности ребенка в общении. СПб.: Питер, 2009. 320 с.
9. Локтева Е. В., Содержание работы по формированию социально - коммуникативных навыков у старших школьников с ЗПР [Текст] / Е. В. Локтева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. - 2007. - № 3. - С. 27 - 35.